

วัดราชบูรณะและสมบัติที่ค้นพบในกรุพระปรางค์

บทบาทของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒
(เจ้าสามพระยา) ในประวัติศาสตร์อยุธยา
The Roles of King Boromrajadhiraj II
(Chao SaamPraya) in the History of Ayutthaya

ณัฐพล อยุ่งเรืองศักดิ์*

Nattapon Yurungruangsak

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาบทบาทของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ในประวัติศาสตร์อยุธยา จากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา และเอกสารร่วมสมัย แต่ปรากฏว่าเนื้อความในพระราชพงศาวดารกล่าวถึงเฉพาะพระราชกรณียกิจของพระองค์ในด้านการสงครามและการปกครองเป็นหลักเท่านั้น ไม่มีเนื้อความและรายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทของพระองค์ในด้านศิลปวัฒนธรรม และความสัมพันธ์กับอาณาจักรอื่น ๆ ที่สามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์โดยตรงได้

ผลการศึกษาพบว่า แม้ว่าในพระราชพงศาวดารจะไม่ได้ระบุเหตุการณ์สำคัญเรื่องศิลปวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ของพระองค์กับอาณาจักรอื่น ๆ

* อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

อย่างชัดเจน แต่พระราชกรณียกิจที่เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้กลับปรากฏในเอกสารร่วมสมัยที่สามารถนำมาใช้เป็นข้อพิสูจน์และสะท้อนให้เห็นบทบาทที่หลากหลาย ๆ ด้านของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ในประวัติศาสตร์อยุธยาได้และเสริมการรับรู้ข้อมูลจากพระราชพงศาวดารได้มากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) พระราชพงศาวดาร และเอกสารร่วมสมัยกรุงศรีอยุธยา

Abstract

This article aims to study the roles of King Boromrajadhiraj II (Chao SaamPraya) in the History of Ayutthaya from the royal chronicles of Ayutthaya and contemporary documents during the Ayutthaya period. As one may expect, the royal chronicles emphasize royal duties or activities, which are wars and the administration. The arts, culture and relations with neighbors are less mentioned and thus they can not be used directly as historical sources.

The results show that even though the royal chronicles do not clearly mention the arts, culture and relations with neighbors, his activities concerning these matters are recounted in the contemporary documents. The contemporary documents during the Ayutthaya period can be used as evidence which reflect the other roles of King Boromrajadhiraj II (Chao SaamPraya) in the history of Ayutthaya until the end of his reign, and broaden the horizon of knowledge about the king from what already existed in the royal chronicles.

Keywords : Boromrajadhiraj II (Chao SaamPraya), Royal Cheonicles of Ayutthaya

ในปัจจุบันการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา นั้นนับว่ามีความก้าวหน้าและมีการตีความ มีมุมมองใหม่ ๆ ที่หลากหลายมากขึ้น ประเด็นการศึกษามักมุ่งเน้นในช่วงตอนกลางและตอนปลายสมัยอยุธยาเนื่องจากมีข้อมูลหลักฐานที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าตีความเป็นจำนวนมาก แต่ในส่วนของประวัติศาสตร์อยุธยาตอนต้นนั้นเป็นช่วงที่มีข้อจำกัดทางข้อมูลทั้งเอกสารและหลักฐานที่มีเนื้อความอยู่อย่างสังเขปและมีเนื้อหาสาระไม่มากนักจึงอาจทำให้ไม่ค่อยได้รับความสนใจหรือมักเป็นภาพประวัติศาสตร์ที่คลุมเครือต้องอาศัยการตีความจากเนื้อความในพระราชพงศาวดารที่มีอยู่อย่างจำกัดและใช้ข้อมูลจากแหล่งอื่น ๆ มาสนับสนุนแนวคิดหรือการตีความนั้น ๆ อีกทั้งยังพบว่าการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาตอนต้นนั้น ส่วนใหญ่มุ่งเน้นศึกษาในรัชกาลที่มีเหตุการณ์ความโดดเด่นน่าสนใจ อาทิ สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ซึ่งทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี และมีพระราชประวัติที่ทั้งประเด็นไว้ให้ค้นคว้า อาทิ พระเจ้าอู่ทองมาจากไหน สมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) มีความโดดเด่นในแง่ของสงครามทั้งการทำสงครามกับอาณาจักรเขมรโบราณ การทำสงครามเพื่อขยายอำนาจของอยุธยาไปยังหัวเมืองเหนือ หรือรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่มีการทำสงครามอย่างยาวนานกับอาณาจักรล้านนาและมีบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ผ่านวรรณกรรมเรื่องลิลิตยวนพ่าย อีกทั้งการปฏิรูปการเมืองการปกครองครั้งสำคัญซึ่งได้รับการกล่าวถึงและมีการศึกษาขยายความรู้อย่างต่อเนื่อง

ในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) เป็นอีกหนึ่งช่วงประวัติศาสตร์ที่ผู้คนมักมองข้ามไป คนทั่วไปอาจคุ้นชินพระนามของพระองค์เพียงเพราะมีพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา สถานที่จัดแสดงเครื่องทองที่หลงเหลือจากการลักลอบขุดกรูจากโจรปล้นกรุงพระปราสาทวัดราชบูรณะเท่านั้น ทั้งที่จริง ๆ แล้วหลักฐานจากต่างประเทศที่ร่วมสมัยและเกี่ยวข้องได้กล่าวถึงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ช่วงรัชกาลนี้ไว้อย่างน่าสนใจ

กล่าวได้ว่า รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) เป็นช่วงที่มีความซับซ้อนของข้อมูลทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก และมีแง่มุมทางการศึกษาที่ยังให้ภาพไม่ชัดเจน อาทิ การสร้างวัดราชบูรณะนั้นมีพระราชประสงค์เพื่ออุทิศพระราชมุขแต่สมัยมรุษเชษฐ หรือแท้จริงแล้วเป็นคติความเชื่อหรือธรรมเนียมที่พระมหากษัตริย์จะสร้างพระมหาธาตุประจำรัชกาลภายหลังจากขึ้นครองราชย์ รวมทั้งการขยายขอบเขตอาณาจักร

๑๔ ผนัฐพล อยุ่รุ่งเรื่องศักดิ์

รวบรวมแว่นแคว้นต่าง ๆ ทั้งอาณาจักรเขมร อาณาจักรสุโขทัย และพื้นที่แถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้ยุทธวิธีและการผูกสัมพันธ์ทางเครือญาติด้วยวิธี “สยุมพรทางการเมือง” กับราชวงศ์พระร่วงแห่งอาณาจักรสุโขทัยเพื่อสร้างความยิ่งใหญ่ให้กับอาณาจักรอยุธยา

การที่ผู้ศึกษาได้หยิบยกเหตุการณ์จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) มาศึกษาเพื่อแสดงให้เห็นว่า การศึกษาในช่วงระยะเวลาดังกล่าวมีความสำคัญและนำไปสู่การศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาตอนต้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งจะได้มีการต่อยอดองค์ความรู้เกี่ยวกับช่วงสมัยดังกล่าวทั้งเรื่องพัฒนาการทางการเมืองการปกครอง ด้านการต่างประเทศ สังคม และวัฒนธรรม และการตีความใหม่ของข้อมูลเหล่านี้เพื่อใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาให้มีแง่มุมที่ ลุ่มลึกและหลากหลายต่อไป

การขึ้นครองราชย์และภาพลักษณ์ของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา)

สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) เป็นกษัตริย์ลำดับที่ ๗ ของอาณาจักรอยุธยาในสายราชวงศ์สุพรรณภูมิ เป็นพระราชโอรสของสมเด็จพระนครินทราธิราช (เจ้านครอินทร์) ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่ได้ชัยชนะอย่างเด็ดขาดจากราชวงศ์อู่ทอง ในช่วงที่สมเด็จพระนครินทราธิราชเสวยราชย์อยู่ที่อยุธยานั้น พระองค์ทรงแต่งตั้งพระราชโอรสทั้ง ๓ พระองค์ คือ เจ้าอ้ายพระยา เจ้ายี่พระยา และเจ้าสามพระยา ให้ไปครองเมืองสุพรรณบุรี เมืองสรรคบุรี เมืองชัยนาท* ตามลำดับ ต่อมาสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ได้เสด็จขึ้นครองราชบัลลังก์ภายหลังจากพระเชษฐาธิราชทั้งสองพระองค์กระทำการกบฏที่ถึงแก่พิราลัยทั้งสองพระองค์

* เมืองชัยนาท มีกล่าวถึงในชินกาลมาลีปกรณ์ว่า สมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ ๑ พระยาสิทธิ ได้เสียเมืองชัยนาทแก่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) แต่ทรงขอเมืองคืน โดยมีข้อแลกเปลี่ยนว่าสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ ๑ พระยาสิทธิจะต้องเสด็จไปประทับยังเมืองชัยนาท และชื่อเมืองชัยนาทที่ระบุนั้น ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร สันนิษฐานว่าเป็นเมืองพิษณุโลก

เหตุการณ์	ฉบับหลวงประเสริฐฯ (ศักราช ๗๘๖ มะโรงศก พ.ศ. ๑๙๖๗)	ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) (ศักราช ๗๘๐ ปีจอสัมฤทธิ์ศก พ.ศ. ๑๙๖๑)
เจ้านครอินทร์ สวรรคต	สมเด็จพระอินทราชาเจ้าทรง พระประชวรณฤพาน	สมเด็จพระอินทราชา เสด็จสวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๑๕ ปี
สมเด็จพระบรมราชา ธิราชที่ ๒ (เจ้าสาม พระยา) ขึ้นครอง ราชย์	ครั้งนั้นเจ้าอ้ายพญาแลเจ้า ญีพญา พระราชกุมารท่าน ชนข้างด้วยกัน ณ สะพาน ป่าถ่าน ถึงพิราลัยทั้งสอง พระองค์ที่นั่น จึงพระราชกุมาร เจ้าสามพญาได้เสวยราช สมบัติ พระนครคืออยุธยา ทรง พระนามสมเด็จพระบรมราชา ธิราชเจ้า	เจ้าอ้ายพระยา เจ้ายี่พระยา ยกเข้ามา ซึ่งกันจะเอาราชสมบัติ เจ้าอ้ายพระยา มาตั้งตำบลป่ามะพร้าวที่วัดปลับพลาชัย เจ้ายี่พระยามาตั้งอยู่วัดชัยภูมิจะเข้าทาง ตลาดเจ้าพรหม ช้างต้นมาปะทะกันเข้า ที่เชิงสะพานป่าถ่าน ทั้งสองพระองค์ก็ ทรงพระแสงของ้าวต้องพระศอกขาด พร้อมกันทั้งสองพระองค์ มุขมนตรีออกไป ไปเฝ้าเจ้าสามพระยาทูลการซึ่งพระเชษฐา ธิราชขาดคอช้างทั้งสองพระองค์แล้วเชิญ เสด็จเข้ามาในพระนคร เสวยราชสมบัติ ทรงพระนามชื่อสมเด็จพระบรมราชา ธิราชเจ้า

ประเด็นการขึ้นครองราชสมบัติของเจ้าสามพระยานั้น พระราชพงศาวดารระบุไว้ในทิศทางเดียวกัน คือ เริ่มที่การถึงแก่พิราลัยของพระเชษฐาธิราชทั้งสองพระองค์ ภายหลังจากต่อสู้ที่เชิงสะพานป่าถ่าน แต่พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ได้แสดงรายละเอียดถึงการยกทัพมารั้งทัพของทั้งสองพระองค์ เจ้าอ้ายพระยามาตั้งทัพอยู่ตำบลป่ามะพร้าว ณ วัดปลับพลาชัย เจ้ายี่พระยามาตั้งทัพ ณ วัดชัยภูมิซึ่งหากพิจารณาอายุของเอกสารและข้อมูลแล้วจะพบว่าพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐนั้นเรียบเรียงขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) นั้นเรียบเรียงขึ้นในรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าเอกสารดังกล่าวถูกแต่งเติมรายละเอียดขึ้น ภายหลังจากสมเด็จพระบรมราชาธิราช

๑๖ ญัฐพล อยู่รุ่งเรื่องศักดิ์

ที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ขึ้นครองราชย์มีความเป็นไปได้ว่า สถานภาพของพระองค์ มีความมั่นคง และทรงพึ่งพร้อมด้วยพระราชทรัพย์ในท้องพระคลังจำนวนมากที่ทรงสืบทอดมาจากรัชกาลของพระราชบิดา จากหลักฐานต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าหลังจากพระราชทานเพลิงพระศพพระกษัตริย์ที่มีความพร้อมด้านพระราชทรัพย์ พระเชษฐาทั้งสองได้อย่างสมพระเกียรติแล้วก็ทรงสร้างพระเจดีย์ สร้างวัดขนาดใหญ่และสถาปนาได้ทันทีในปีที่ขึ้นครองราชย์ นอกจากนี้เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นภายหลังการครองราชย์ไม่นานของพระองค์คือการไปโจมตีเมืองพระนครได้สำเร็จ ซึ่งต้องอาศัยกำลังทัพ ไพร่พลจำนวนมาก แสดงว่าทรงมีความมั่นคงทางการเมืองและพระราชอำนาจอย่างมากอีกด้วย

อย่างไรก็ดี ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) นั้นไม่ปรากฏในพระราชพงศาวดารของไทย แต่มีบันทึกอยู่ในหนังสือเรื่องประวัติศาสตร์สังเขปพระมหากษัตริย์กรุงสยาม (The short history of the king of Siam) ของฟานฟลิต (Van Vliet) พ่อค้าชาวฮอลันดาที่เข้ามาค้าขายในอยุธยาระหว่าง พ.ศ. ๒๑๗๖-๒๑๘๕ ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โดยฟานฟลิตได้เขียนประวัติศาสตร์ของอยุธยาตั้งแต่แรกสร้างกรุงและยังได้บันทึกเรื่องราวของอยุธยาพร้อมสมัย แม้ว่าหนังสือเล่มนี้จะมีความผิดพลาดในเรื่องลำดับช่วงเวลาแต่ก็นับเป็นข้อมูลสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดและความเชื่อในภาพ พระจริยวัตรของพระมหากษัตริย์ที่ถูกปลุกขึ้นจนเกิดการถ่ายทอดให้คนในยุคสมัยต่อมาได้จดจำภาพลักษณ์ของกษัตริย์ ข้อมูลเหล่านี้ไม่สามารถหาได้จากเอกสารของฝ่ายไทย ฟานฟลิต บันทึกไว้ว่า

พระบรมราชาธิบดี (Prahborrommarae t' Jae Thijbo - dij) พระเจ้าแผ่นดินองค์ที่ ๘ ของสยามเสวยราชย์อยู่ ๒๐ ปี พระองค์ทรงเป็นพระโอรสของเจ้านครอินทร์ สืบราชสมบัติต่อจากพระราชบิดาเมื่อพระชนมายุได้ ๓๕ พรรษา ทรงพระนามว่าพระบรมราชาธิบดี พระเจ้าสามพระยาเป็นนักรบโดยกำเนิด ทรงเฉลียวฉลาด มีโวหารดี รอบคอบ มีความเมตตา กรุณา ทรงเอาใจใส่ดูแลทหารและข้าราชการบริพารเป็นอย่างดี พระองค์ทรงเป็นนักเสรีนิยม ทรงสร้างและบูรณะวัดหลายแห่ง ให้ความช่วยเหลือทั้งพระและคนยากจน พระองค์เป็นกษัตริย์ที่มีความเมตตามากที่สุดเท่าที่สยามเคยมี ทุก ๆ ๑๐ ถึง ๑๕ วัน พระองค์จะเสด็จพระราชดำเนินใน

เมือง และถามทุกข์สุขของประชาชนว่าทุกคนได้รับสิ่งที่เขามีสิทธิ์ที่จะได้ และได้รับความช่วยเหลือหรือไม่เพียงไร ทรงเสวยราชสมบัติอยู่ ๒๐ ปี และสวรรคตโดยไม่มีพระราชโอรสหรือพระราชธิดาเลย พระองค์ทรงมีชีวิตอยู่อย่างรุ่งเรือง และไม่เคยประสบความยากลำบาก ข้าราชบริพารทั้งหลาย ก็รำรวยและเจริญรุ่งเรือง

นอกจากนี้ บันทึกนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าตลอดระยะเวลา ๒๐ ปีที่ทรงครองราชย์นั้น พระองค์ทรงเป็นนักรบโดยกำเนิด ข้อมูลนี้เชื่อมโยงไปถึงความสามารถในการปกครองและขยายอำนาจทางการทหารของพระองค์ด้วย ดังเห็นได้จากกรรที่ทรงส่งกองทัพไปโจมตีเขมรที่กระด้างกระเดื่องได้สำเร็จ และยังผนวกเมืองสำคัญทางหัวเมืองเหนือ (เมืองพิษณุโลก) อีกทั้งพยายามโจมตีเชียงใหม่ แม้เหตุการณ์ในช่วงต้นรัชกาลจะเริ่มต้นขึ้นที่ทรงขึ้นครองราชสมบัติจากเหตุการณ์ที่ไม่คาดหมายและจากบริบททางสังคม ทั้งไม่เคยทรงแสดงความสามารถจนโดดเด่น แต่ตลอดรัชกาลพระองค์ได้ประจักษ์ถึงพระปรีชาสามารถในการยุทธและการจัดการปกครอง ทั้งทรงเป็นกษัตริย์ที่มีพระเมตตามากที่สุด ทรงทำนุบำรุงพระศาสนาและใส่พระทัยในพระภิกษุ คนยากจน และโปรดการสร้างวัดซึ่งถือว่าเป็นการสร้างบุญบารมีที่ยิ่งใหญ่ และเป็นศาสนปูชนียสถานที่สำคัญตลอดสมัยอยุธยา

การสร้างวัดราชบูรณะ และวัดมเหยงคณ์

ในสมัยอยุธยาตอนต้นการสร้างศาสนสถานขนาดใหญ่ประจำรัชกาลอาจทำได้ลำบากเพราะในช่วงแรกนั้นมีปัญหาทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกอย่างต่อเนื่อง ภายหลังจากสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) สวรรคต สมเด็จพระรามาธิบดีพระบรมราชโอรสซึ่งอยู่ในฐานะอุปราชก็ขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อมา ครั้นเมื่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) ยกทัพมาจากสุพรรณบุรีมาชิงราชบัลลังก์พระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดีก็ยกราชบัลลังก์ถวายสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) แล้วเสด็จกลับไปครองเมืองลพบุรีตามเดิม ครั้นเมื่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) สวรรคต พระเจ้าทองลันพระราชโอรสจึงขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อมา

๑๘ ฦัฐพล อัยรุ่งเรื่องศักดิ์

แต่พระเจ้าทองลันก็อยู่ภายใต้เศวตฉัตรได้เพียง ๗ วัน สมเด็จพระราเมศวรก็ยกทัพมา ยึดครองราชสมบัติและสำเร็จโทษพระเจ้าทองลัน ณ วัดโคกพระยา ครั้นเมื่อสมเด็จพระราเมศวรสวรรคต พระยารามพระราชโอรสจึงได้ครองราชย์สืบต่อมา แต่รัชกาลของพระยารามก็ไม่ได้ราบรื่นเพราะเกิดกบฏขึ้น เจ้านครอินทร์แห่งราชวงศ์สุพรรณภูมิ หลังจากราบดาภิเษกขึ้นเป็นสมเด็จพระนครินทราธิราชแล้วจึงโปรดฯ ให้พระยารามไปครองเมืองปัทมาจุฑาม การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองดังกล่าวทำให้ราชวงศ์สุพรรณภูมิได้ครองราชบัลลังก์อยู่ยาสืบต่อมายาวนานจนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาให้กับพม่าครั้งที่ ๑ (พ.ศ. ๒๑๑๒)

จะเห็นได้ว่าในช่วงระยะเวลาเพียง ๕๙ ปี (พ.ศ. ๑๘๙๓-๑๙๕๒) มีการผลิตแผ่นดิน ๗ ครั้ง ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ระบุว่ามีการสร้างวัดหลวงหรือวัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างเพียง ๔ วัดเท่านั้น คือ วัดพุทธโสธรวรย์ วัดป่าแก้ว วัดมหาธาตุ และวัดภูเขาทอง อย่างไรก็ดี ในช่วงระยะเวลาเพียง ๒๐ ปี ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าสามพระยานั้น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาทั้งฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ และฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กล่าวถึงการสร้างวัดหลวงขนาดใหญ่ไว้ด้วยกันถึง ๒ แห่ง คือ วัดราชบูรณ (วัดราชบูรณะ) และวัดมเหยง (วัดมเหยงคณ์) ซึ่งอาจพิจารณาให้เห็นว่าในช่วงระยะเวลานั้น ๆ นั้นกรุงศรีอยุธยามีความสงบและรุ่งเรืองพอสมควร เพราะการสร้างวัดขนาดใหญ่ดังกล่าวจำเป็นต้องใช้ทั้งเวลา แรงงาน ฝายฝีมือ และพระราชทรัพย์จำนวนมาก

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐฯ บันทึกว่า

ครั้งนั้นเจ้าอ้ายพญาแลเจ้าญีพญา พระราชกุมารท่านชนช้างด้วยกัน ณ สะพานป่าถ่าน ถึงพิราลัยทั้ง ๒ พระองค์ที่นั่น...แลท่านจึงให้ก่อพระเจดีย์สองพระองค์สวมที่เจ้าพญาอ้ายแลเจ้าพญาญีชนช้างด้วยกันถึงอนิจภาพ ตำบลป่าถ่านนั้น ในศักราชนั้นท่านสถาปนาวัดราชบูรณ" และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) บันทึกว่า "ที่ถวายพระเพลิงนั้น ให้สถาปนาพระมหาธาตุและพระวิหารเป็นอารามแล้วให้นามชื่อว่า วัดราชบูรณะ ที่เจ้าอ้ายพระยา เจ้ายีพระยาชนช้างกันถึงพิราลัย ให้ก่อพระเจดีย์สององค์ไว้ที่เชิงสะพานป่าถ่าน

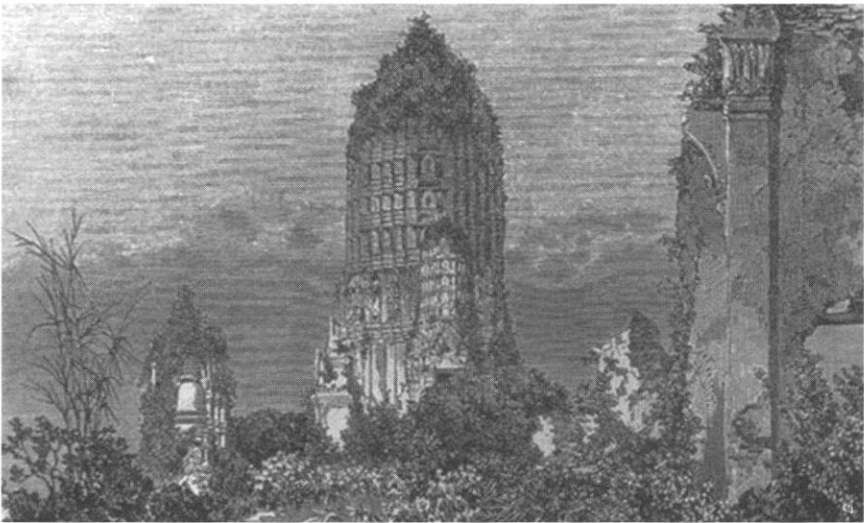
ตามความเข้าใจของคนทั่วไปมักจะเชื่อว่าการสร้างพระเจดีย์และสถาปนาวัดราชบูรณะของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) นั้น เพื่อบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศให้กับพระเชษฐาธิราชทั้งสองพระองค์ที่ชนช้างกันถึงแก่พิราลัย แต่เมื่อพิจารณาข้อมูลในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาทั้ง ๒ ฉบับในรัชกาลก่อนหน้านั้นจะพบว่าการสถาปนาวัดหลวงจะสถาปนาขึ้นภายหลังจากการขึ้นครองราชย์หรือช่วงที่ว่างเว้นจากสงครามเพราะการสร้างวัดแต่ละแห่งต้องใช้แรงงาน ช่างฝีมือและทรัพยากรจำนวนมาก ดังที่กล่าวแล้ว การสร้างวัดจึงเป็นพระราชนิยมและยังเป็นการสร้างกุศลที่ยิ่งใหญ่สำหรับพระมหากษัตริย์ สังเกตได้ว่าวัดที่กษัตริย์แต่ละพระองค์ทรงสร้างนั้นจะต้องมีการสถาปนาพระมหาธาตุขึ้นเป็นประธานของวัดซึ่งเป็นแบบแผนในการสร้างวัดสมัยอยุธยาตอนต้น

ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) พระองค์ทรงสถาปนาวัดพระรามขึ้นใน พ.ศ. ๑๙๑๒ ก็ทรงสถาปนาพระมหาธาตุทรงปราสาทขึ้นเป็นประธานของวัดพระราม ในสมัยขุนหลวงพองั่ว พระองค์โปรดฯ ให้สถาปนาพระธาตุขึ้นภายหลังจากครองราชย์ได้ ๒ ปี ใน พ.ศ. ๑๙๑๗ ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) จะพบว่าภายหลังจากสถาปนากรุงศรีอยุธยาได้ ๓ ปี สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) โปรดฯ ให้สถาปนาพระมหาธาตุขึ้นที่ตำหนักเวียงเหล็ก สถาปนามานามว่าวัดพุทไธสวรรย์ การสถาปนาพระมหาธาตุขึ้นช่วงนี้เนื่องจากหลังจากสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นก็มีศึกติดพันกับเมืองพระนคร ทำให้ไม่สามารถสถาปนาพระมหาธาตุได้ในทันทีหลังจากขึ้นครองราชย์ ในรัชสมัยพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) ภายหลังจากขึ้นครองราชย์ต่อจากสมเด็จพระรามาศวร (พ.ศ. ๑๙๑๓) พระองค์ก็เสด็จไปทำศึกสงครามกับหัวเมืองเหนือ ครั้นเมื่อเสร็จศึกและยกทัพกลับมายังอยุธยาแล้วก็โปรดฯ ให้สถาปนาพระศรีรัตนมหาธาตุขึ้นใน พ.ศ. ๑๙๑๗ หรือในเหตุการณ์เมื่อ พ.ศ. ๑๙๒๗ สมเด็จพระรามาศวรเสด็จขึ้นครองราชสมบัติต่อจากพระเจ้าทองด้วงก็โปรดฯ ให้สถาปนาพระมหาธาตุในปีนั้น

ดังนั้น การสถาปนาพระมหาธาตุน่าจะเป็นธรรมเนียมหรือเป็นคติความเชื่อในสมัยอยุธยาตอนต้นเมื่อพระมหากษัตริย์ขึ้นครองราชย์แล้วจะสถาปนาพระมหาธาตุ ทรงปราสาทขึ้นเพื่อเป็นวัดประจำรัชกาล ผู้เขียนมีความเห็นว่าการที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) สถาปนาวัดราชบูรณะหรือต่อมาเรียกว่าวัดราชบูรณะ น่าจะเป็นการสถาปนาวัดขึ้นตามธรรมเนียมที่มีสืบต่อกันมา ความหมายของชื่อวัดก็เป็นสิ่งบ่งชี้

๒๐ ผนังพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์

อย่างหนึ่ง คือ วัดราชบูรณ หมายความว่าวัดซึ่งเป็นบุญของพระราชธา อีกทั้งพระมหาธาตุ ทรงปรารถนาที่สร้างขึ้นมานั้นอยู่ในตำแหน่งประธานของวัดเหมือนกับวัดพระราม วัดมหาธาตุ วัดพุทธไสสวรรคย์ นอกจากนี้ สิ่งของเครื่องใช้ เครื่องทองต่าง ๆ ที่อุทิศไว้ในกรุพระปรางค์ ก็ไม่ได้สื่อให้เห็นว่ามีพระราชประสงค์อุทิศถวายให้พระเชษฐาทั้งสองพระองค์ แต่น่าจะ ถวายเป็นพุทธานุชามากกว่า สิ่งของที่พบในกรุ เช่น พระแสงทองคำ พระมาลา เครื่อง ราชูปโภค เครื่องราชกกุธภัณฑ์จำลอง และอื่น ๆ ล้วนแสดงให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่พระ มหากษัตริย์สร้างขึ้นสำหรับการบรรจุกุครั้งนี้ และพระมหาธาตุองค์นี้อาจจะเริ่มมี การก่อสร้างมาตั้งแต่สมัยของเจ้านครินทร์และเสร็จสิ้นในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราช ที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) จึงสามารถสถาปนาพระมหาธาตุได้ทันทีในปีที่ขึ้นครองราชย์ อีกทั้ง พระพุทธรูปที่พบในกรุนั้นมีพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยแบบวัดตะกวนถึง ๖ องค์ และพระพุทธรูป ศิลปะอยุธยาที่มีอิทธิพลศิลปะสุโขทัยถึง ๓๒๖ องค์ เป็นเครื่องยืนยันให้เห็นว่าอยุธยา และสุโขทัยมีความสัมพันธ์กันในระดับหนึ่ง ฉะนั้นการสร้างวัดราชบูรณะจึงน่าจะ ไม่ใช่การสร้างเพื่ออุทิศแด่ขมัยมรุเชษฐุ์อย่างแน่นอน ส่วนชื่อเรียกว่า “วัดราชบูรณะ”

ภาพถ่ายเส้นขององรี มูโอด (HENRI MOUHOT) ในหนังสือ *Travels in Siam, Cambodia and Lao* 1858-1860 สันนิษฐานว่าเป็นพระปรางค์วัดราชบูรณะ (ที่มา : <http://www.oknation.net/blog/voranai/2008/01/19/entry-1/comment>)

เกิดขึ้นในสมัยต่อ ๆ มาซึ่งอาจมีการบูรณะปฏิสังขรณ์โดยพระราชศรัทธาของพระมหากษัตริย์ ชื่อเรียกของ “วัดบุญ” หรือ “วัดบุญญ” จึงเปลี่ยนเป็นวัดราชบูรณะก็เป็นไปได้ อันมีความหมายว่าวัดซึ่งพระราชชาติบูรณะ

ในสมัยอยุธยาตอนต้นน่าจะยังคงมีแบบแผนการสร้างพระมหาธาตุ หรือพระเจดีย์อย่างเคร่งครัดโดยพระมหาธาตุทรงปราสาทจะสร้างไว้เป็นประธานของวัด บรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนการสร้างพระเจดีย์ไว้เป็นประธานของวัดน่าจะเพิ่งมีขึ้นหลังจากรับอิทธิพลทางพุทธศาสนามาจากสุโขทัยในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) นั้น สันนิษฐานว่าการสร้างพระเจดีย์นั้นยังคงสร้างเพื่ออุทิศบุญกุศลให้กับผู้เสียชีวิตหรือไว้เก็บอัฐิเพราะในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ได้มีบันทึกในพระราชพงศาวดารฉบับกรุงศรีอยุธยาพันจันทนุมาศ (เจิม) เกี่ยวกับการสร้างเจดีย์เพื่ออุทิศให้กับผู้เสียชีวิต “เจ้าแก้วไทยออกอกหวาดทโรคตายให้ขุดขึ้นเผาเสีย ที่ปลงศพนั้นให้สถาปนาเจดีย์วิหารเป็นพระอารามแล้วให้นามชื่อว่าวัดป่าแก้ว” ต่อมา ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ให้มีการสร้างพระเจดีย์ภูเขาทองขึ้นเพื่ออุทิศให้กับแม่ทัพนายกองที่เสียชีวิตขณะไปสู้รบกับพระยาก็พญา ดังนั้น ข้อมูลที่พระราชพงศาวดารฯ กล่าวว่า “ท่านจึงให้ขุดเอาพระศพเจ้าอ้ายพระยาเจ้ายี่พระยาไปถวายพระเพลิงที่ถวายพระเพลิงนั้นให้สถาปนาพระมหาธาตุและพระวิหารเป็นอารามแล้วให้นามชื่อว่าวัดราชบูรณะ” จึงไม่น่าจะถูกต้อง อาจจะเป็นการใส่ความคิดความเชื่อของคนในยุคสมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งเป็นช่วงที่เขียนพระราชพงศาวดารนี้ขึ้น ฉะนั้น การสร้างหรือการก่อพระเจดีย์ ๒ องค์ สวมที่เจ้าอ้ายพระยาและเจ้ายี่พระยาชนข้างกันตามที่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐฯ น่าจะเป็นการสร้างพระเจดีย์อุทิศให้กับพระเชษฐาทั้งสองพระองค์ แต่ไม่ใช้การสร้างวัดราชบูรณะตรงบริเวณถวายพระเพลิงพระศพของพระเชษฐาทั้ง ๒ พระองค์ตามที่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ได้บันทึกไว้

ส่วนวัดมเหยงคณ์ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) บันทึกว่าสร้างใน พ.ศ. ๑๙๖๗ (ฉบับหลวงประเสริฐฯ บันทึกว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๙๘๑) ซึ่งเป็นปีเดียวกันกับที่สมเด็จพระรามาธิบดี (ต่อมาคือสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) พระราชโอรสเสด็จไปเมืองพิษณุโลก การสร้างวัดมเหยงคณ์ได้รับอิทธิพลทางแนวคิดและศิลปะจากสุโขทัยอย่างชัดเจน กล่าวคือพระเจดีย์ทรงระฆัง มีช้างล้อมรอบฐานพระเจดีย์ซึ่งลักษณะเจดีย์รูปแบบนี้พบที่วัดช้างล้อม เมืองศรีสัชนาลัย และที่วัดช้างล้อม เมืองสุโขทัย

แต่พระเจดีย์ของแต่ละแห่งก็มีความแตกต่างกันในรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ทางองค์ประกอบศิลป์ เช่น พระเจดีย์วัดช้างล้อม เมืองสุโขทัย เหนือชุดฐานเชิงจะเป็นชุดบัวกลา ๓ ฐานถัดขึ้นไปเป็นบัวปากกระชังอันเป็นลักษณะเฉพาะของพระเจดีย์ทรงระฆัง ศิลปะสุโขทัย แต่พระเจดีย์วัดมเหยงคณ์นั้น ได้บัวปากกระชังจะเป็นมาลัยเถา การสร้างพระเจดีย์ทรงนี้อาจะมีคามหมายเชิงสัญลักษณ์แฝงอยู่ เพราะก่อนที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) จะเสด็จลงมาครองราชบัลลังก์ที่อาณาจักรอยุธยา นั้น พระองค์ทรงปกครองเมืองชัยนาท (พิษณุโลก) มาก่อน ครั้นเมื่อได้ดำเนินพระราชบายทางด้านการเมืองต่าง ๆ จนกระทั่งส่งสมเด็จพระรามศวร (พระบรมไตรโลกนาถ) ไปพิษณุโลกจึงได้สร้างพระเจดีย์ที่มีศิลปะจากสุโขทัยมาปรับใช้เพื่อให้เจดีย์นี้เป็นเสมือนสัญลักษณ์ทางการเมืองในการประกาศชัยชนะของอยุธยาเหนือสุโขทัยเพราะรูปทรงของพระเจดีย์ทรงระฆังถือเป็นเอกลักษณ์ของอาณาจักรสุโขทัย และชื่อเรียกวัดมเหยงคณ์เป็นชื่อที่รับมาจากมเหยงคณ์เจดีย์ที่ลังกาซึ่งสุโขทัยถือเป็นดินแดนแห่งพุทธศาสนาอันบริสุทธิ์ ดังนั้น วัดมเหยงคณ์จึงน่าจะเป็นวัดที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกที่อาณาจักรอยุธยาได้ผนวกอาณาจักรสุโขทัยได้นั่นเอง

คามสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับหัวเมืองเหนือ

การขยายอำนาจทางการเมืองของอยุธยาเข้าสู่สุโขทัยนั้น มีความพยายามอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง, พ.ศ. ๑๘๙๓-๑๙๑๒) พระองค์ทรงจัดกองทัพไปตีหัวเมืองเหนือจนได้เมืองสองแควและโปรดฯ ให้ขุนหลวงพะงั่วเสด็จขึ้นไปปกครอง ต่อมาสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พระยาสิทธิ) กษัตริย์เมืองสุโขทัยยอมส่งเครื่องราชบรรณาการให้แก่อยุธยาและขอเมืองสองแควคืนจากอยุธยา อยุธยายอมคืนเมืองให้ภายใต้เงื่อนไขบางประการ พระยาสิทธิทรงยอมรับเงื่อนไขของอยุธยาโดยการย้ายเมืองหลวงของอาณาจักรสุโขทัยไปยังเมืองพิษณุโลกและไปปกครองที่เมืองพิษณุโลก นับตั้งแต่นั้นมากษัตริย์เมืองสุโขทัยต้องเสด็จมาครองเมืองพิษณุโลก

คามสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับสุโขทัยแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ซึ่งถือว่าเป็นรัชสมัยที่เริ่มวางรากฐานความรุ่งเรืองให้กับ

อาณาจักรอยุธยา สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ได้อภิเษกสมรสกับ
แม่นางซาชาแห่งราชวงศ์พระร่วงซึ่งเป็นที่เข้าใจกันว่ามีความสัมพันธ์อันเครือญาติกับ
พระมหาธรรมราชาที่ ๔ (บรมपाल) โดยเป็นพระราชธิดาของพระมหาธรรมราชาที่ ๒ แต่
วินัย พงศ์ศรีเพียร นักประวัติศาสตร์และอดีตอาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรวิเคราะห์จากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา
ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณว่าแม่นางซาชาไม่ได้เป็นพระราชธิดาแต่เป็นพระชายาพระองค์
หนึ่งของพระมหาธรรมราชาที่ ๒ และเป็นพระราชมารดาของพระมหาธรรมราชาที่ ๔
(บรมपाल) ทั้งยังเป็นพระราชเทวีแห่งสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา)
และเป็นพระราชมารดาในสมเด็จพระรามาธิบดีบรมไตรโลกนาถ (วินัย พงศ์ศรีเพียร,
๒๕๕๕ : ๑๑๓) แต่ในความเห็นของผู้เขียนไม่ว่าแม่นางซาชาจะเป็นพระกนิษฐา พระ
เชษฐภคินี หรือพระราชมารดาของสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ ๔ (บรมपाल) หรือไม่
ก็ตาม แต่ทรงเป็นพระราชมารดาของสมเด็จพระรามาธิบดีบรมไตรโลกนาถอย่างแน่นอน
ซึ่งส่งผลให้สมเด็จพระรามาธิบดีบรมไตรโลกนาถพระราชโอรสทรงอยู่พระราชฐานะสูงส่ง
และทรงมีสิทธิ์ในการเสด็จขึ้นครองราชย์ทั้งอาณาจักรอยุธยาและอาณาจักรสุโขทัย

นโยบายทางการเมืองเกี่ยวกับการผนวกหัวเมืองในสมัยสมเด็จพระบรมราชา
ธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) เห็นผลอย่างชัดเจนเมื่อพระมหาธรรมราชาที่ ๔ (บรมपाल)
สวรรคตใน พ.ศ. ๑๙๘๑ เมื่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) สถาปนา
พระยายุทธิษเฐียร (ยุทธิษฐิระ) ขึ้นเป็นกษัตริย์สุโขทัย ครองเมืองพิษณุโลก ก็โปรดฯ ให้
สมเด็จพระรามาธิบดีบรมไตรโลกนาถขึ้นไปประทับ ณ เมืองพิษณุโลกด้วย ดังมีการบันทึก
ไว้ว่า “สมเด็จพระรามาธิบดีเจ้าผู้เป็นพระราชกุมารท่านเสด็จไปเมืองพิษณุโลก ครั้งนั้นเห็น
น้ำพระเนตรพระพุทธรเจ้าพระชินราชตกออกมาเป็นโลหิต” เหตุการณ์ที่พระพุทธรชินราช
น้ำพระเนตรตกเป็นโลหิตต่อจากจะเป็นการกล่าวเชิงสัญลักษณ์ให้ประจักษ์ว่าอาณาจักร
สุโขทัยได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของอยุธยาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เพราะพระพุทธรชินราชเป็น
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญคู่กับอาณาจักรสุโขทัย และคติความเชื่อที่ว่าพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์
หลังน้ำพระเนตรเป็นโลหิตได้ถูกนำมาใช้เป็นลางบอกเหตุร้ายในการที่จะต้องเสียเมือง
ให้แก่ศัตรูเรื่อยมาจนกระทั่งสมัยการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งสุดท้ายก็ปรากฏว่าพระพุทธรูป
วัดพนัญเชิงมีน้ำพระเนตรไหลออกมาทั้ง ๒ ข้างเป็นที่อัศจรรย์ดุจเดียวกัน

การทำสงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับอาณาจักรล้านนา

ภายหลังจากที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ดำเนินนโยบายทางการเมืองจนทำให้อาณาจักรสุโขทัยตกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาอย่างสมบูรณ์ได้ไม่นานก็เกิดสงครามกับอาณาจักรล้านนา พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐฯ บันทึกว่าสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ ทรงกรีธาทัพไปโจมตีเมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ. ๑๙๘๕ ดังบันทึกที่มีว่า “ศักราช ๘๐๔ จอศก (พ.ศ. ๑๙๘๕) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าเสด็จไปเอาเมืองเชียงใหม่ และเข้าปล้นเอาเมืองมิได้ พอทรงพระประชวรแลทัพหลวงเสด็จกลับคืน” แต่พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) บันทึกว่าอยุธยายกทัพไปตีเชียงใหม่ถึง ๒ ครั้ง คือ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๗๑ และ พ.ศ. ๑๙๗๓ ความว่า “ศักราช ๗๐๙ ปีวอก สัมฤทธิศก สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าเสด็จไปเอาเมืองเชียงใหม่ และเข้าปล้นเอาเมืองมิได้ พอทรงพระประชวรแลทัพหลวงเสด็จกลับคืน ศักราช ๗๙๒ ปีจอ โทศก เสด็จขึ้นไปตีเชียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง และตั้งทัพหลวงตำบลท้ายกระเซม ครั้งนั้นได้เขลย ๑๒๐๐๐๐ ทัพหลวงเสด็จกลับคืน”

สังเกตได้ว่าข้อมูลที่ให้ไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาทั้ง ๒ ฉบับนั้นแตกต่างกัน ทั้งปีที่ขึ้นไปทำสงคราม และจำนวนครั้งที่ขึ้นไปตีเชียงใหม่ อีกทั้งไม่ได้บรรยายละเอียดของสงครามไว้ทั้งที่เป็นศึกครั้งใหญ่ ดังนั้นการตรวจสอบความถูกต้องของรายละเอียดและช่วงเวลาต้องอาศัยหลักฐานร่วมสมัยของฝ่ายล้านนาประกอบด้วย จึงจะชี้ชัดความถูกต้องของข้อมูลได้ และเอกสารสำคัญของล้านนาที่สามารถใช้ในการสอบสวนความถูกต้อง คือ ชินกาลมาลีปกรณ์

ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นวรรณกรรมภาษาบาลีของล้านนาที่ได้รับการยกย่องให้เป็นคุศุเพชรน้ำเอกแห่งวรรณกรรมล้านนา แม้วรรณกรรมเรื่องนี้จะเป็วรรณกรรมทางพุทธศาสนาแต่ก็ได้ให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และมีการระบุลำดับเวลาไว้อย่างแม่นยำครอบคลุมระยะเวลาในรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) อย่างละเอียดด้วยเช่นกัน

การศึกะหว่างล้านนากับอยุธยาเกิดขึ้นหลังจากพระเจ้าติลภราชธาธิราชได้ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระยาสามฝั่งแกนโดยในชินกาลมาลีปกรณ์ระบุว่า “พญาพิลภราช นั้น ๓ ประสูติณะปีชอุ มีพระชนมายุได้ ๓๒ พระวรรษ พระองค์ก็ได้ราชาภิเศกในเมืองนันทสิราชธานี ในปีระกา” ส่วนตำนานสิบห้าราชวงศ์หรือราชวงศ์ปกรณ์เป็นวรรณกรรม

สำคัญของลำนนาอีกเรื่องหนึ่งได้บันทึกไว้ว่า “ท้าวลกเกิดมาในปีกัศเป่า ศักราช ๗๗๑ ตัว” แสดงว่าพระเจ้าติลกราชาธิราชหรือพระเจ้าติโลกราช (ในชินกาลมาลีปกรณ์เรียกว่า พระเจ้ากรุงศรีธรรมจักรวรรดิพิลกราช) นั้น ขึ้นครองราชย์ประมาณ พ.ศ. ๑๙๙๔ ดังนั้น หากถือว่าเอกสารของทางลำนนาให้ข้อมูลที่ถูกต้องจะพบว่าพระราชพงศาวดารฉบับ หลวงประเสริฐฯ ให้ข้อมูลของปีที่ขึ้นไปทำสงครามกับเมืองเชียงใหม่ได้ตรงกับข้อมูลของ ฝ่ายลำนนา

นอกจากนี้ตำนานสิบห้าราชวงศ์แม้จะเป็นเอกสารลำนนาแต่ให้รายละเอียดใน การทำสงครามกับอยุธยาไว้ และควรที่นักประวัติศาสตร์อยุธยาจะให้ความสนใจ ตำนาน สิบห้าราชวงศ์ได้กล่าวถึงสาเหตุที่อยุธยาขึ้นไปทำสงครามกับลำนนาว่าภายหลังจาก พระยาสามฝั่งแกนได้หยาดน้ำเวนเมืองให้กับพระเจ้าติลกราชาธิราชแล้วก็ได้ไปอยู่เมือง สาด ฝ่ายท้าวฮ้อยเจ้าเมืองฝางพระราชโอรสลำดับที่ ๑๐ ของพระยาสามฝั่งแกนไม่พอใจ ที่พระเจ้าติลกราชาธิราชแย่งชิงราชสมบัติจากพระราชบิดา ท้าวฮ้อยจึงเสด็จไปรับพระยา สามฝั่งแกนมาอยู่ที่เมืองฝางและตั้งมั่นแข็งเมืองเตรียมทัพเข้าต่อสู้กับพระเจ้าติลกราชาธิราช

พระเจ้าติลกราชาธิราชจึงให้หมื่นลกสามล้านยกทัพไปตีเมืองฝาง ครั้นเมื่อ เมืองฝางแตก ท้าวฮ้อยหนีไปหาหมื่นเชียงสามไชหาญเจ้าเมืองเชียง หมื่นเชียงสามไชหาญจึง ลอบส่งข่าวลงมาทางอยุธยาให้สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ ทรงยกทัพมาช่วยสมเด็จพระ บรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) จึงทรงยกทัพขึ้นมำตั้งอยู่ที่เชียงทอง หมื่นลก สามล้านรับอาสาเข้าโจมตีทัพของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ และได้ไปตั้งทัพที่ตำบล ท่างิ้ว ฝ่ายหมื่นลกสามล้านจับตัวหมื่นเชียงสามไชหาญที่หันมาเข้ากับอยุธยาได้จึงให้ ตัดหัวเสียบแพหยวกลอยน้ำไป ฝ่ายสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ ยกพลมารอทัพของ หมื่นเชียงสามไชหาญอยู่ ๓ เดือน หมื่นลกสามล้านฝ่ายลำนนาจึงแจ้งให้ทราบว่าได้ประหาร หมื่นเชียงสามไชหาญแล้ว

สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) จึงเตรียมเคลื่อนทัพไปทำ สงครามกับหมื่นลกสามล้าน ครั้งนั้นมีชาวเชียงทอง ๓ คน ชื่อ หาญอ้าย, หาญยี่, หาญ สาม รับอาสาปลอมตัวเป็นพวกตะพุ่นหญ้าช้าง แสร้งหาบหญ้าเข้าไปในค่าย พอตก กลางคืนนายช้างนอนหลับจึงย่องเข้าไปขโมยดาบและฆ่านายช้างตาย แล้วจึงตัดเชือก ปล่อยช้างพร้อมทั้งพันนางช้างจนเกิดความโกลาหล หมื่นลกสามล้านจึงยกพลเข้าโจมตี กองทัพของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) แดกฝ่ายไปทางทำบันได

จนกองทัพอยุธยาต้องเลิกทัพกลับไป

อย่างไรก็ดี การเข้าโจมตีอาณาจักรล้านนาในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) นั้นปรากฏในเอกสารล้านนาเพียงครั้งเดียว ซึ่งต่างจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ที่มีบันทึกว่า “สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ - ผู้เขียน) เสด็จขึ้นไปตีเชียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง (หมายถึงครั้งที่ ๒ - ผู้เขียน) และตั้งทัพหลวงตำบลท้ายกระเซม ครั้งนั้นได้เชลย ๑๒๐,๐๐๐ ทัพหลวงเสด็จกลับคืน” จากบันทึกดังกล่าวย่อมหมายถึงการทำศึกในครั้งหลังนี้ (หรือครั้งที่ ๒) กองทัพอยุธยาได้รับชัยชนะอย่างเด็ดขาด มีการกวาดต้อนไพร่พลถึง ๑๒๐,๐๐๐ คนเป็นเชลย ซึ่งอาจตีความได้ว่าเป็นเชลยชาวเชียงใหม่เป็นส่วนใหญ่ ถ้าเป็นจริงดังนี้ย่อมหมายถึงเชียงใหม่คงได้รับผลกระทบอย่างใหญ่หลวงจากสงครามครั้งนี้และคงต้องอ่อนแอลง แต่พระราชพงศาวดารฯ ฉบับเดียวกันนี้ยังมีบันทึกต่อมาอีกว่าหลังจากสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ทรงยกทัพกลับจากล้านนาครั้งที่ ๒ ไม่นานก็เสด็จสวรรคต และสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงสืบราชบัลลังก์ต่อมา หลังจากเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็ทรงมุ่งมั่นที่จะทำสงครามกับอาณาจักรล้านนาทันที โดยเสด็จไปยังเมืองพิษณุโลกเพื่อบัญชาการรบและทรงแต่งตั้งสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ ขึ้นเป็นกษัตริย์ที่อยุธยาแทนพระองค์ แต่การยุทธกับอาณาจักรล้านนาก็ไม่ประสบความสำเร็จและพ่ายแพ้กลับมา ย่อมแสดงให้เห็นว่าราชอาณาจักรล้านนายังมีความเข้มแข็งอยู่และเป็นรัฐเอกราชทั้งที่ตามพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) อ้างว่ากองทัพอยุธยาได้รับชัยชนะก่อนหน้านี้นี้ไม่นานและกวาดต้อนเชลยมาเป็นจำนวนมาก ดังนั้นผู้เขียนจึงขอตั้งข้อสันนิษฐานว่าการที่พระราชพงศาวดารฯ กล่าวว่ามีการทำศึกกับล้านนา ๒ ครั้งและได้รับชัยชนะในครั้งที่ ๒ ในแผ่นดินสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) นั้นเพราะเพียงต้องการเฉลิมพระเกียรติพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ว่าทรงเป็นกษัตริย์ที่มีแสนยานุภาพและพระบุญญาบารมี ทั้งยังเป็นการสร้างภาพลักษณ์ความยิ่งใหญ่ของอยุธยาอีกประการด้วย ดังนั้นข้อมูลของตำนานสิบห้าราชวงศ์ (รวมทั้งเอกสารล้านนาฉบับอื่น ๆ) จึงน่าจะมีความน่าเชื่อถือมากกว่า

เจ้าสามพระยากับการยึดครองเมืองพระนคร

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับเขมรนั้นมีหลักฐานปรากฏตั้งแต่ช่วงต้นของการสถาปนากรุงศรีอยุธยา พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) บันทึกไว้ว่า “ขอมแปรพักตร์ จะให้ออกไปกระทำเสีย” เมื่อพิจารณาข้อความข้างต้นแล้วสันนิษฐานว่าภายหลังจากการสถาปนากรุงศรีอยุธยาแล้ว สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) น่าจะมีพระราชโอบายในการเจริญสัมพันธไมตรีกับอาณาจักรใหญ่ที่มีอิทธิพลรอบข้าง และการขยายอิทธิพลไปยังเมืองต่าง ๆ เพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา ต่อมาเมื่อพระบรมล้าพงพระเจ้าแผ่นดินเขมรทรงหันไปเป็นไมตรีกับสุโขทัยเพราะทรงหวาดหวั่นว่ากรุงศรีอยุธยามีกำลังมากขึ้นคงจะเบียดเบียนอาณาจักรของพระองค์ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงทราบว่าพระเจ้าแผ่นดินเขมรแปรพักตร์ ไม่ได้เป็นไมตรีดังแต่ก่อน จึงโปรดฯ ให้สมเด็จพระรามาเศวรพระราชโอรสเป็นแม่ทัพยกกองทัพไปตีเขมรใน พ.ศ. ๑๘๙๕ แต่สมเด็จพระรามาเศวรทำการไม่สำเร็จจึงโปรดฯ ให้ขุนหลวงพะงั่วยกกองทัพไปตีได้เมืองเขมรและกษัตริย์เขมรยอมสวามิภักดิ์ด้วย (รอง ศยามานท์, ดำเนิน เลเชะกุล และวิลาสวงศ์ นพรัตน์, ๒๕๑๕ : ๕๙) ต่อมาใน พ.ศ. ๑๙๗๔ พระเจ้าธรรมราชาไตรราชแห่งเขมรมีกำลังมากขึ้น จึงทำการแข็งเมืองเป็นกบฏและได้แต่งกองทัพเข้ามากวาดต้อนผู้คนในเขตอาณาจักรอยุธยาไปเป็นเชลยจำนวนมาก

สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ยกกองกำลังเข้าโจมตีเขมรอีกครั้งและสามารถเข้ายึดเมืองพระนครได้ ครั้งนั้นพระเจ้าธรรมราชาไตรราชสวรรคต “ศักราช ๗๙๓ กุนศก สมเด็จพระบรมราชาเจ้า เสด็จไปเอาเมืองนครหลวงได้ แลท่านจึงให้พระราชกุมารท่าน พระนครอินทเจ้า เสวยราชสมบัติ ณ เมืองนครหลวงนั้น ครั้งนั้นท่านจึงให้พญาแก้วพญาไทแลรูปภาพทั้งปวง มายังพระนครศรีอยุธยา” แม้ว่าในเวลาต่อมาในพระราชพงศาวดารเขมรฉบับออกญานงกล่าวไว้ว่าหลังจากพระยาเยต (เจ้าพันหัวญาติ) ได้สำเร็จโทษพระราชวงศ์ไทยที่ทรงถูกส่งไปปกครองเขมรในฐานะกษัตริย์เขมรและยึดราชสมบัติกลับคืนได้ (หลังจากที่เสวยราชย์ได้ ๑๒ ปี) พระยาเยตจึงละทิ้งเมืองพระนครหลวงและเสด็จไปสร้างราชธานีใหม่แถบลุ่มแม่น้ำโขงที่เมืองปาสานในแถบเมืองศรีสัตน่าน ต่อจากนั้นจึงไปประทับที่เมืองพนมเปญ (Giteau, 1974 : 141-142)

๒๘ อนุสุพล อยู่รุ่งเรื่องศักดิ์

เหตุการณ์ที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ตีเมืองพระนครหลวงได้นั้น ตามที่มีการบันทึกพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ มีความสอดคล้องกับเอกสารจีน เนื่องจากใน พ.ศ. ๑๙๗๖ หมิงสี่อี้สู่ออกสารบันทึกเหตุการณ์ประจำรัชสมัยได้กล่าวถึงการที่อยุธยาส่งราชทูตไปจีนและได้มีการจดบันทึกพระนามของกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาใหม่ว่า “ซึ่หนีหมาเหอไล้” หรือ “ศรีมหาราช” โดยไม่มีข้อมูลที่เป็นการบ่งชี้ว่ามีการส่งทูตไปแจ้งข่าวการสวรรคตและไม่มีคณะทูตจีนมาถวายการเคารพพระบรมศพ ดังนั้น พระนามที่มีการบันทึกใหม่นั้นจึงน่าจะหมายถึงสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ หรือที่จีนเคยเรียกขานพระนามว่า “พระองค์เดิม” ทั้งนี้ ได้ตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า การเปลี่ยนพระนามอาจเกิดขึ้นจากการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ในการแผ่ขยายอำนาจไปถึงเมืองพระนครได้เป็นผลสำเร็จทั้งยังสอดคล้องกับหลักฐานจารึกลานทองของสมัยอยุธยาตอนต้น (ไม่สามารถระบุปีได้) ที่กล่าวถึงพระมหากษัตริย์แห่งอยุธยาพระองค์หนึ่งพระนามว่า “บรมจักรพรรดิ” ซึ่งเป็นประเด็นถกเถียงว่าคือกษัตริย์พระองค์ใดในช่วงต้น ซึ่งวินัย พงศ์ศรีเพียรได้แสดงทัศนะไว้ว่าน่าจะหมายถึงสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) นั่นเอง และพระนาม “เสด็จบรมราชาธิบดีศรีมหาจักรพรรดิ” แสดงให้เห็นถึงการสถาปนาอำนาจของราชวงศ์สุพรรณภูมิในกรุงศรีอยุธยาได้มั่นคงเป็นครั้งแรกดังที่ปรากฏในพงศาวดารฉบับปลีกทั้งสองฉบับว่ามีการสถาปนาอำนาจทางการเมืองเหนือบรรดานครรัฐไทยในกลุ่มแม่น้ำยมเหนือพระนครหลวง และแผ่ขยายอำนาจถึงนครรัฐมอญทางตะวันตก และบริเวณพิมายพนมรุ้งทางตะวันออก (วินัย พงศ์ศรีเพียร, ๒๕๓๐ : ๑๓) ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงพระราชอำนาจที่สูงส่งของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ ทั้งสิ้น

สรุป

จากการศึกษาบทบาทของรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ในประวัติศาสตร์อยุธยานั้น จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวแม้จะมีข้อมูลอยู่น้อยและต้องอาศัยการตีความจากหลักฐานที่มีข้อจำกัดทั้งข้อมูลและความถูกต้อง แต่ก็ยังสามารถทำให้เห็นมุมมองประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนต้นเพิ่มเติมได้มากขึ้น ทั้งในเรื่องการสอบสวนเวลาและลำดับเหตุการณ์ แนวคิดและคติความเชื่อในการสถาปนาพระมหาราช

รวมถึงการรับอิทธิพลทางศิลปะจากสุโขทัยมาปรับใช้ในงานศิลปะอยุธยาก่อนที่จะมีการ
ผนวกหัวเมืองเหนือเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาอย่างสมบูรณ์ โดยพบ
หลักฐานทั้งงานด้านสถาปัตยกรรมและโบราณวัตถุที่สามารถมาใช้ในการจำลองภาพ
ในอดีตในรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ได้เด่นชัดยิ่งขึ้น

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการผนวกหัวเมืองทางเหนือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญที่เกิดขึ้นใน
รัชสมัยนี้ เนื่องด้วยมูลเหตุสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนครินทราธิราชพระราชบิดา
ครั้งนั้นสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ถูกส่งไปครองเมืองชัยนาท (ซึ่ง
ก็คือพื้นที่อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำน่าน ภายหลังรวมเรียกเป็นพิษณุโลก) นั้นก็มีบทบาทมาก
ขึ้นเป็นอย่างมาก เมื่ออาณาจักรสุโขทัยเกิดปัญหาภายในเกิดขึ้น อยุธยาพยายามเข้า
แทรกแซงทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง ในสมัยของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ ขึ้น
ครองราชย์ที่กรุงศรีอยุธยานั้นบทบาทของเมืองพิษณุโลกทวีความสำคัญขึ้นเป็นอย่างมาก
เนื่องจากพระองค์ทรงยกฐานะขึ้นเป็นเมืองลูกหลวงและส่งพระรามศรบรมไตรโลกนาถ
พระราชโอรสไปดูแล อีกทั้งยังมีดำเนินนโยบายผูกสัมพันธ์ทางเครือญาติกับราชวงศ์พระร่วง
กระทั่งในที่สุดก็ทำให้พระราชโอรส คือ พระรามศรบรมไตรโลกนาถมีสิทธิในการสืบ
ราชสมบัติทั้งสายราชวงศ์สุพรรณภูมิและสายราชวงศ์พระร่วง และได้ทำให้อาณาจักร
สุโขทัยกลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาในที่สุด

บทบาทของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) นั้นจึงแสดงให้เห็น
ว่าพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่จัดการปกครองและดูแลบ้านเมืองด้วยพระองค์เอง ปัญหา
ทางการเมืองการปกครองต่าง ๆ พระองค์จะทรงเป็นผู้วินิจฉัย และบ่อยครั้งที่ทรงบัญชา
การรบด้วยพระองค์เอง บังบอกถึงพระราชอำนาจและความเข้มแข็งของพระองค์ รัชกาล
เจ้าสามพระยานี้จึงเป็นช่วงอยุธยาตอนต้นที่มีความน่าสนใจในประวัติศาสตร์อย่างยิ่งซึ่ง
ยังสามารถเสาะหาข้อมูลต่าง ๆ ได้ ควรที่จะทำการศึกษาอย่างละเอียดเพื่อเติมเต็มภาพ
ประวัติศาสตร์อยุธยาให้สมบูรณ์ขึ้น

บรรณานุกรม

- Coedès, George. *The Indianized State of Southeast Asia*. Honolulu : The East-West Center Press. 1964.
- D.G.E. Hall. *A History of South-East Asia*. St.Martin's Press. 1986.
- James C. Ingram. *Economic Change in Thailand*. Stanford University Press. 1979.
- T. Grimm. "Thailand in the Light of official Chinese Historiography, A Chapter in the History of the Ming Dynasty." *Journal of the Siam Society*. 49 : 1 (July 1961).
- Van Vliet, Jeremias. *The Short History of the Kings of Siam*. Bangkok : The Siam Society. 1975
- Yoneo Ishii, et.al., *A Glossarial Index of the Sukhothai Inscriptions*. Kyoto : Shoukadoh Publishing. 1977.

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่ : Silkworm book. ๒๕๔๗.

นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา. กรุงเทพฯ : ศรีเมืองการพิมพ์. ๒๕๔๓.

ประชากรจักรจักร (แซม บุนนาค), พระยา. *พงศาวดารโยนก*. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา. ๒๕๑๖.

ประเสริฐ ณ นคร. *สารัตถคดี*. กรุงเทพฯ : พิมพ์ศ. ๒๕๒๗.

รอง ศยามานนท์ และคณะ. *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ๒๕๑๖.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. "อโยชปุระ-ยโสธร" ใน *ความยกย่องของประวัติศาสตร์*, ๑-๙๘. วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, ๒๕๓๙.

_____. "พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ (ฉบับปลีกลหมายเลขทะเบียน ๒๒๒ ๒/ก ๑๐๔)" ใน ๑๐๐ เอกสารสำคัญ : **สรรพ**

สาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ ๑๓, ๔๙-๑๖๘. อรพินท์ คำสอน, ธิษณา
วีรเกียรติสุนทร และศุภการ สิริไพศาล, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : ศักดิโสภ
นาการพิมพ์. ๒๕๕๕.

สวัสดิ์ อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์
แอนด์พับลิชชิ่ง. ๒๕๕๑.

